

ב

לפי עניות דעתי התרגום למגילת רות מאוחר והשתמש במדרשים שבבבלי, ויש שלא פירשם נכונה. למשל:

(1) בסנהדרין יט סע"ב דרשו "וילפת" (ג ח) שנעשה בשרו כראשי לפתות. ולפי פירוש רש"י כוונת המדרש, שנתקשה אברו ואף-על-פי-כן כבש את יצרו. אבל התרגום כותב: ואתרכיך כליפתא בשריה מן רתיתא. הוא המשיל ללפת לאחר בישולו, שהוא רך מאוד ונימוח.

(2) את הלשון "והמה באו בית לחם בתחלת קציר שעורים" (א כב) מתרגם: "ואינון אתו בית לחם במעלי יומא דפסחא ובההוא יומא שריאו בני ישראל למחצד ית עומרא דארמותא דהוה מן שעורין" (= והמה באו בית לחם בערב יום הפסח, ובאותו יום התחילו בני ישראל לקצור את עומר התנופה שהיה מן שעורים). הנפת העומר היתה "ממחרת השבת", וקצירת העומר היתה במוצאי יום טוב (ולא מערב יום טוב!). אבל נראה שהמתרגם טעה בלשון המשנה (מנחות פ"י מ"ג): כיצד היו עושים שלוחי ב"ד יוצאים מערב יום טוב ועושין אותו כריכות במחובר לקרקע וכו'. ומכיוון שלא נזכר במשנה זו זמן הקצירה, תשב שגם הקצירה היא מערב יום טוב.

(3) ללשון "באשר תמותי אמות" (א יז) מביא המתרגם ארבע מיתות ב"ד: רגימת אבנא ויקידת נורא וקטילת סייפא וצליבת קיסא (= רגימת אבן ושריפת אש והריגת סייף ותליית עץ). לפי ההלכה שריפה אינה באש (סנהד' פ"ז מ"ב). וכן במקום "הנק" נותן המתרגם "תלייה". אבל בישראל אין מיתה בתלייה. אלא "כל הַנְּסָקְלִין נתליין" (סנהד' פ"ז מ"ד, ע"ש). הגאון "חת"ם סופר" רצה להסיק מתרגום זה, שמתרגם מגילת רות היה צדוקי.

(4) ללשון "ושם אקבר" (שם) אומר התרגום: אמרת נעמי אית לנא בית קבורתא. מאי קמשמע לן? ונראה לי שיש כאן מדרש קטוע (השווה רש"י: ב' קברים נמסרו לב"ד). ואולי יש כאן טעות-סופר (או טעות דפוס) וצ"ל: אית לנא ב' (= תרתי) קבורתא?

(5) אלקטה נא ואספתי בעמרים אחרי הקוצרים (ב ז) תירגם: אצבור כען ואכנוש שובלין באלומיא מה דמשתאר בתר חצודיא. אמנם יש בכתובנו לקט ושכחה. כפירוש רש"י, אך המתרגם עירבב כאן עניין לקט בשכחה, כי הלקט הוא ממה שנופל מיד הקוצרים ולא ממה שנשאר אחרי הקוצר.

(6) ואנכי לא אהיה כאחת שפחותיך (ב יג) — תירגם: ואנא לית לי זכו למהוי לי חולקא לעלמא דאתי עם חדא מן אמהתך. נראה לי שלגד עיניו היה המדרש: ראתה שפחה על הים וכו' (מדר"י שירה פ"ג, 126, והביאו רש"י).

(7) הלא (ג א) מתרגם "בשבועה". ניהויוזען משער שקרא "אלה" במקום "הלא".

3 לשכת סופרים לאבן העזר, סי' יז, סעיף מג.

4 "אלקטה נא לקט השבלים ואספתי בעמרים שכחה של עמרים". ועי' מה שכתבתי במאמרי "מגילת רות לאור ההלכה" (סיני שנה כ"ד, כרך מ"ח, חוב' ג' עמ' קנ"ג).

לתרגום מגילת רות

מאת

ע"צ מלמד

א

פרופ' פ. חורגין ז"ל עמד בספרו "תרגום כתובים" (ניו-יורק תש"ח) גם על תרגומה של מגילת רות (עמ' 140—151). חורגין מסיק, ש"בדרך כלל תרגום זה נמשך אחרי פשוטו של מקרא, ואולם נמצאים בתרגום זה מדרשים, אשר רובם, כנראה, מאוחרים והוכנסו לתוך התרגום מהחוץ [= מן הגיליון]. הללו מסומנים בדפוסים העתיקים בסימני הסגר". ולאחר שהוא פורט את התוספות הללו מעיר: "גם בתוך החבור הקלוש, שבין הקטעים האלה ויתר החלקים, ניכר שהם אינם גידולי התרגום" (עמ' 140). וכדרכו בספרו זה מפרט חורגין גם כאן את כל התרגומים המדרשיים, הן אלו שהם מעיקרו של התרגום והן אלו שנוספו מן הגיליון, ומביא להן הקבלות מן התלמודים והמדרשים. "אלא שביחס למקורם אין לקבוע מסמרות" — אומר חורגין — "שמא קדם התרגום למדרשים, או אולי היה מקור משותף לכולם" (143).

כמו-כן עומד חורגין על כפלי תרגום, ובדונו על "תרגום רות והתרגומים האחרים" הוא מניח: "הדמיון בין תרגומיו ובין כיוצא באלה בתרגומי אונקלוס ויונתן על הנביאים נותן מקום להשערה, שתרגום רות כבש לו מקום באיזה זמן בין התרגומים הרשמיים", והוא מביא כמה וכמה שוויונות כאלה.

בחתימת מחקרו מעיר חורגין על זמן חיבורו של התרגום בלשון זה: "מלבד הקטעים המדרשיים, שרשמי התלמוד הבבלי מבצבצים מהם, אין סימן בולט אחר, שיכריעו על פיו את זמן חבורו של התרגום הזה. אין דבר נזכר ממנו במדרשים".

החוקר ת. ש. ניהויוזען הוציא לפני שלושים שנה: את "התרגום למגילת רות" על פי אחד עשר דפוסים מוגהים" בלוויית הערות רחבות והקדמה קצרה על מגילת רות ועל תרגומה. בהקדמה זו הוא נותן גם רשימה קצרה של מלים, "שלא תרגם כלל או אשר הביאן כמו שהן במגילה". ניהויוזען לא עמד בכלל על זמנו של התרגום.

1 הצופה לחכמת ישראל, שנה יד, חוברת א, בודפסט תר"ץ.

2 מסתבר שהוצאה זו נעלמה מעיני פרופ' חורגין ז"ל, כי אינו מזכירה אפילו פעם אחת.

אבל גם מתרגם איכה תירגם "לוא אליכם" (א יב) — אשבעית לכוך. כדאי להזכיר את דברי הכבלי (שבועות לו ע"א): "א"ר אלעזר לאו שבועה הן שבועה. אמר רבא והוא דאמר לאו לאו תרי זימני הן הן תרי זימני. כלום יש לשער, שהמתרגם ידע או ראה רק את דברי ר' אלעזר ?

ג

המתרגם מוסיף גם תוספות פרשניות. למשל :

(1) מחבר מגילת רות אנין הדעת היה ונמנע מלפרט דברים מעציבים, שיש בהם להעכיר את האוירה האידיאלית של הסיפור. כך אינו מזכיר פרידת ערפה ומסתפק בלשון "ותשק ערפה לחמותה", ואין הוא מזכיר שכול ואלמון³. אך המתרגם השלים תארים אלה. פעמים ללא צורך ; ותשאר היא ושני בניה (א ג) — ואשתארת היא ארמלא ותרינ בנהא יתמינ. ותשאר האשה משני ילדיה ומאשה (א ה) — ואשתארת אתתא מתכלא מתרינ בנהא וארמלא מבעלה. אשר היא טובה לך (ד טו) — דהיא הות טבתא לך בעידן ארמלותיך.

(2) לבלתי לכת אחרי הבחורים (ג י) — בגין דלא למהך בתר רובין למעבד זנו עמהון. תוספת זו היא נגד הפשט ונגד הטעם הטוב והעדינות של המחבר ופוגעת הן בכבודה של רות והן בכבודו של בועז. ללשון "לכת אחרי" — השווה "לכתך אחרי במדבר" (ירמ' ב ב).

(3) ויאמר אל יודע וגו' (ג יד) — ואמר לעולימוי לא ישתמודע וכו'. תוספת זו היא נגד הפשט. שבוודאי לא היה איש בגורן.

כאן כדאי לציין, שפעמים תירגם המתרגם בדרך מדרשית בשעה שהמדרש פירש את הכתוב כפשטו. למשל : כי שמעה בשדה מואב (א ו) — בתרגום : ארום אתבשרת בחקל מואב על פום מלאכא ; ואילו במדרש רות רבה (פ"ב יא) : שמעה מהרוכלין המחזירין בעיירות.

ד

כבר הוכיח חורגין, שמתרגם רות השתמש בתרגום אונקלוס ותרגום יונתן לנביאים, והשפעתם על לשונו ודרכו ניכרת לעין. וכן השתמש בת"י לתורה⁴.

בין הפרטים, שלדעת חורגין לא הלך מתרגם רות בדרך התרגומים, הוא מונה גם תרגומו של הפעל "שמע". ש"התרגומים מתרגמים שמע תמיד בקבל", והוא תירגם "לשמע" שבעמוס ח יא (בתוספת שבפסוק א א) "לשמע". וחורגין מסיק : "התרגום למשמע במקום לקבלא, שהוא התרגום הרגיל של שמע, סימן לזמנו המאוחר" (150).

5 ע"י במאמרי הנ"ל.

6 ראב"ע : והזכירם (כלומר : ראשונים) כי כן משפט כאשר יזכיר שני דברים יאמר על האחרון (היינו : פותח במה שסיים).

7 ובעקבותיו תירגם "וטבלת פתח בחמץ" (ב יד) — וטמישי סעדיך (=פת, ת"י לבר' יח ג) בתבשילא ואתבשל בחלא (תרגם על"פי מנהג מקומי⁵), ולא ב"טבל" כדרך ח"א (עמד על כך חורגין), משום שכאן הוראתו "טיבול". ובהוראה זו אין במקום אחר במקרא. ואולי תירגם כך על"פי "ליטמיש בחלא" (גטין סט א) ?

הנחתו של חורגין שזמנו של התרגום מאוחר נכונה היא. אך ראיתו אינה נכונה, ופורתא לא דק.

את הפועל "שמע" תירגמו המתרגמים הארמיים בשיטותיות בשני פנים : שמע וקבל, וכבר עמד על כך אבי הפרשנים רש"י (בר' לו כז). וזה לשונו : "וישמעו וקבילו מניה. וכל שמיעה שהיא קבלת דברים כגון זה וכגון 'וישמע יעקב אל אביו' (בר' כח ז). 'נעשה ונשמע' (שם' כד ז) מתרגם [וקבל] נקבל ; וכל שהיא שמיעת האוזן כגון 'וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן' (בר' ג ח), 'ורבקה שומעת' (בר' כז ה), 'וישמע ישראל' (בר' לה כב), 'שמעתי את תלונות' (שם' טז יב) כלן מתרגם ושמעו. שמעת, ושמע, שמיע קדמי. אף מתרגם רות הבחין בין שתי ההוראות, ולפיכך תירגם "הלוא שמעת בתי" (ב ח) — קבלת מני, ואת "לשמע" שבעמוס (ה יא) פירש שמיעת אוזן, ותירגם "לשמע". ולפי עניות דעתי הדין עם מתרגם רות, ולא עם ת"י שתירגם שם : לקבלא⁶.

אך גם בשטח זה טעה מתרגם רות בשימוש בתרגומים. למשל :

(1) ורחצת (ג ג) — ותחלילי במיא, על"פי "והקרב והכרעים ירחץ במים" (ויק' א יג), שאונקלוס ויונתן תירגמו : יחליל במיא. אבל בשורש זה משתמשים התרגומים אך ורק לרחיצת קרב וכרעים ; ואילו לרחיצת אדם משתמשים הם בפועל "סחי" : "ורחץ את בשרו במים" (ויק' טז כד) — ת"א ות"י : ויסחי ית בשריה במיא.

(2) לחסות (ב יב) — לאתחבאה. ת"א ות"י לנביאים מתרגמים את "חסה" העברי בפועל "רחץ" (חוץ מן שופ' ט ט : חסו בצלי — שרו בטללי, והשווה תה' לו ח : בצל כנפיך יחסיון — בטלל שכינתך ישרון לרוחצון). ומתרגם תהלים תירגם פעמים ב"רחץ" ופעמים ב"סבר".

(3) מהיות לאיש ... הייתי הלילה לאיש (א יב) — תירגם מלמהוי מבעלא לגבר ... הויתי מבעלא בליליא לגבר. תירגם כך על"פי ת"י בויק' כא ג : אשר לא היתה לאיש — ולא מארסא ודעד כדון לא הות מבעלא לגבר. תרגום זה הוא על"פי התלכה⁷ ; אבל בשאר המקומות (ויק' כב יב, במ' ל ז) תירגם בש' "גסב", ובדב' כד א — תירגם יונתן ב"הוה" כת"א. וכן תירגם מתרגם רות להלן : "ותהי לו לאשה" (ד יג) — והות ליה לאנתו.

(4) בג' ה מביא התרגום את האגדה על פלטי בן ליש, ש"נעץ חרב בינו לבינה" (סנהד' יט סע"ב), וכותב : "בין מימריה ובין מיכל בת שאול". מה ראה לתרגם "מימריה", המשמש למתרגמים תוספת להתחקת הגשמיות ? התשובה ברורה ופשוטה : מתרגם רות השתמש במטבע שמצא בשני התרגומים (ת"א ות"י) בשם' לא יז : ביני ובין בני ישראל — בין מימרי ובין בני ישראל. ולא שם לב, ששם בשכינה הכתוב מדבר !

8 על תרגום "כי שמעה" (א ו) — ע"י לעיל.

9 יבמות ס סע"א (ועי' בבר' דלעיל שם, מת"כ אמור א יא) : ור' יוסי ור"ש מאי טעמיהו ? ודרשי הכי "ולאחותו הבתולה" — פרט לאנוסה ומפותה ומוכת עץ, "אשר לא היתה" — פרט לארוסה.

(5) ללשון "ובאשר תליני אליך" (א טז) הקדים המתרגם: אמרת נעמי אתפקדנא דלא למיבת עם עממיא. אתמהא! וכי עם ישראל מותר לפניו להתייחד וללון? נראה לי שיש כאן טעות-סופרים: מעיקרא היה כתוב "עם גובריא" ונשתבש ל"נוכריא", והוגה אחר כך: עממיא.

ה

- היו לו למתרגם גם קשיים לשוניים בארמית. למשל:
- (1) נתקשה בתרגום "מודע" (ב א) ו"מודעתנו" (ג ב), ותירגם בפועל "אשתמודע".
 - (2) מלת "לכלכל" (ד טז) השאירה כצורתה, ולא תירגמה ב"סבר", כרגיל בנביאים וכתובים.¹⁰ הוא התקשה בקשר שבין "לכלכל" ו"שיבה", אך לעיל (א ח) השתמש בו; ועמי דזנתון וסוברתון יתי.
 - (3) יתן (א ט) — יהב. כל שאר התרגומים (ת"א ות"י לנביאים ות"י לתורה): יתן.
 - (4) בנותי (א יא) — ברתני. כל התרגומים — כנכון: בנתי.
 - (5) מתמיה מאוד תרגום של "ברם" ל"גם" (א יב).
 - (6) וישאו להם נשים (א ד) — ונטלו להן נשין. לא השתמש בפועל "נסב" הרגיל בתרגומים. "נטל" הוא תרגום של "נשא". במקרא רגיל "לקח אשה". ו"נשא אשה" נמצא בעזרא ודברי הימים. פ"א נמצא בשופ' כא כג, ות"י שם: ונסיבו.
 - (7) בתוספת המזורה (ע"י לעיל) "למעבד זנו עמהון" (ג י) לא השתמש בלשון ת"י "למטעי בזנר" (ויק' כא ט).
 - (8) "ותקר" (ב יד) — ואשתארת, כתרגום "ותשאר" (א ג, ה) ¹¹.

ו

יש בו בתרגום זה גם שיבושי לשון (ואולי חלק מהם אינם אלא טעות-סופר?). למשל:

עגימן (א יג) ת' עגינן. לדמכא (ג ז) ת' למדמך. ואייתי (ג טז) ת' ואתא. ביום קנותך (ד ה) — ביום זבינתך, ת' די תזבן, ולקטה (ב טז) — ולמהוי צבירא, ת' ותהוי צבירא. איפה (ב יט — ב"פ) — לאן, ת' היכא (כת"א) או איכן (כת"י).

וכן ביחסות: לבית (א ט) — ת' בבית; לכל אתר (א טז) ת' בכל אתר; לכל (א יז) ת' בכל; מבעלי ומבני (א כא) ת' בבעלי ובבני.

וכן ד' במקום ג': עלויהון (א יט), קרו (א כ), תפוק (א כב).

וכן נשארו בו צורות עבריות, שכבר הזכירן ניהויוען. נוסיף עליהן: יותר (א יג), הבאיש (א כג). ואולי אין אלו אלא ט"ס?

הכלל העולה מכל דבריני שתרגום רות הוא מעשה ידי חכם מדורות אחרונים, שהשתמש בתרגומים הארמיים ובתלמוד בבלי, אך לא דקדק בתלמודו, ולפיכך נשארו בתרגומו אי-דיוקים וטעויות.

10 בבר' (מה יא, מז יב, ג כא) ת"א ות"י: זן, וכן בתה' נה כג, ת"י לנביאים: כלכל — סבר.

11 אין מקום להשערה, שהיה לפניו כתיב מלא ("ותותר") וקרא: ותנתר.

תרגום רות

בדרך כלל תרגום זה נמשך אחרי פשוטו של מקרא. יש והוא תוחם את עצמו בתוך המובן הפשוט של המלים. אבל לרוב יוצא הוא לדון במשמעות הנבעת של המקרא. גם במקום שהיא נראית מאליה. למשל: ב. ט: וצמת — ובעידן די את צחית למוי; ושחית (שם) — ותהא שחית מוי, ללקט (שם, ח): למצבר שיבלין; ותוצא (שם, יח) — ואפקת מן תרמילא. ג. ג: ורחצת וסכת — ותחילי במיא ותסוכי בוסמנין; שם, יד: ותקם בטרם — וקמת בקריצתא. או השלמה כגון זו: ותשאר האשה משני ילדיה ומאשה (א, ח) — ואשתארת אתתא מתכלא מתרין בנהא וארמלא מבעלא; שם, כא: אני מלאה הלכתי — אנא מליא אזלית מבעלי ומבני. הרבה מקראות מתורגמים במשמעות מדרשית, אשר שרשה בספרות האגדה.

ואולם נמצאים בתרגום זה מדרשים, אשר רובם, כנראה, מאוחרים, והוכנסו לתוך התרגום מהחזק. הללו מסומנים בדפוסים העתיקים בסימני הסגר. התרגומים המדרשיים הם א, א (מדבור המתחיל עשרתי כפנין עד וכד הוה), קטע זה מסומן בפוליגלוט הלונדוני ובדפוס בסילאה בסימני הסגר; ב. יג — קטעים מהתרגום הזה מסומנים (ואכשרתני למדכי בקהלא דיי; דאבטחתי למחסן עלמא דאתי הי כצדקתא: לעלמא דאתי) וכן גם בדפוסים מלבד הקטע האחרון. ג. ח (מדבור המתחיל וכבש יצריה עד הסוף) מסומנים בשני הדפוסים דלעיל. כך הם שם, טו (מדבור המתחיל ואיתי לה כח עד הסוף); ד. יט: הקטע: ונחשון רב בית אבא לבית יהודה; ד. כ (דבור המתחיל צדיקא עד הסוף); שם, כא (דבור המתחיל די על זכותיה עד ובעז); שם, כב (דבור המתחיל דמתקרי נחש עד הוא ישי).

גם מתוך החבור הקלוש, שבין הקטעים האלה ויתר החלקים. ניכר, שהם אינם גידולי התרגום. לרוב אינם פוגמים בעצם התרגום (הפשוט) של המקרא. ואחדים מאלה מופיעים כתלויים בסוף התרגום של המקרא הנידון. בכל התרגומים המדרשיים האלה ניכרת ההשפעה

של התלמוד הבבלי. קשה כמובן לעמד על מוצאם של אלה. שמא מתרגם מאוחר נעץ את המדרשים האלה בתוך התרגומים. איזה קו קלוש יש בהם מת"י. בכל אופן, ההוספות האלה היו קבועות בתרגום כבר בימי ר' נתן בר' יחיאל, שהרי הוא מביא בערך עט את התרגום המדרשי של ד. כב, ואף נמצאות הן גם בכת"י הברסלואי עם סימני הסגר, מלבד ב. יג.

א. א: אחרי התרגום הפשוט של חלק אחד של הפסוק בא התרגום המדרשי "על עשרתי כפנין תקיפין", עשרת הרעבונות. שנגזרו מן השמים על העולם. בעיקרו הוא דברי בר' (כה, ג) ורות רבה (שם) וילקוט ש"ב קנג: עשרה (שני) רעבון וכו'. ואולם במקום שנאמר שם: ואחד בימי שפוט השופטים נאמר בתרגום: כפן שתיתאי ביומי בועז דמתקרי אבצן צדיקא דמן בית לחם יהודה. שבועז הוא אבצן נשנה בא. ו. ג. ז: ד. כא. האגדה יודעת לספר על צדקתו הנפלאה של אבצן. ואולם שבועז הוא אבצן נשנה בב"ב צא. א: אמר רבה בר רב הונא אמר רב אבצן זה בעז. הבבלי הוא עיקר המקור לכך¹.

שם, טז (כי אל כל אשר תלכי): אמרת נעמי אתפקדנא למטר שביא ויומי טבא בדיל דלא להלכא בר מתרין אלפין אמין, אמרת רות לכל מן די את אזילא איזל, אמרת נעמי אתפקדנא דלא למבת כחדא עם עטמא. אמרת רות לכל אתר די תביתי אבית, אמרת נעמי אתפקדנא למנטר שית מאה ותלת עסר פקודיא, אמרת רות מה דנטרין עמיך איהא נטרא אנא... אמרת נעמי אתפקדנא דלא למפלח פולחנא נוכראה, אמרת רות אלהך הוא אלהי; (יז): אמרת אית לנא ארבע דיני מותא לחייביא. התרגום נמשך כאן אחרי יבמות מז, ב: אמרה לה אסיר לן תחום שבת, אסיר לן יחוד, מפקדינן שש מאות וי"ג מצות, אסיר לן ע"ז, ד' מיתות נמסרו לבי"ד, בר"ר (שם) נדרש המקרא לענין אזהרות אחרות; הליכה לבתי תיאטראות: דירה בבית שאין שם מזוזה: עונשין ואזהרות ושאר מצוות.

(1) השוה תנ, בובר, בהר, ח: הוא היה נשיא (ולא שופט) והשוה תרגום דהיי"א ד, כב: ובעז רב חכימא דמתיבת בית לחם, ודהיי"ב ג, יז: על שום בועז רב בית אבא לבית יהודה. על צדקתו של בועז השווה ירוש. יבמות ח: ושחרים זה בועז ולמה נקרא שמו שחרים שהיה משוחרר מן העונות.

ג. ח (ויהי בחצי הלילה): וכבש יצריה ולא קריב לותה היכמא דעבד יוסף צדיקא דסריב למקרב לות מצרייתא... היכמא דעבד פלטיאל בן ליש חסידא דנעץ סיפא בין מימרי(ה) ובין מיכל בת שאול. — דרש זה דורש המתרגם על פי סנהדרין יט, ב: אמר ר' יוחנן תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז, תוקפו של בועז ענוותנותו של פלטיאל בן ליש... אמר ר' יוחנן מאי דכתיב רבות בנות עשו חיל, זה יוסף ובוועז, ואת עלית על כולנה זה פלטי בן ליש. (והשוה נספחות לסדר אליהו זוטא (מא"ש 51): שלשה כבשו יצין, יוסף ובוועז ופלטי בן ליש).

ברות רבה (סוף פרשה ה') מונה את יוסף דוד ובוועז — לא את פלטיאל. השוה ספרי ואתחנן, לג (מא"ש): אתה מוצא בכל הצדיקים שישביעו את יצם באברהם הוא אומר... בבוועז הוא אומר, באלישע וכו', שבוועז השביע על יצרו נאמר גם בתנחומא (בא, ט"ז, בובר) ובבמ"ר (טו, ו), ואולם חותם התלמוד הבבלי טביע על התרגום הזה.

שם, טו (וימד שש שערים): ואיתי לה כח מן קדם יי לסוברותהון ומן יד אתאמר בגבואה דעתידין למיפק מינה שתא צדיקא עלמא דכל חד וחד עתיד למהוי מתברך בשית ברכן דוד ודניאל וחבריה ומלכא משיחא. תרגום זה נעוץ בסנהדרין צג, ב: אלא שש סאין, וכי דרכה של אשה ליטול שש סאין, אלא רמז רמז לה, שעתידין ששה בנים לצאת ממנה שמתברכין בשש ברכות ואלו הן דוד ומשיח דניאל חנניה מישאל ועזריה, ואולם שונה נוסח המדרש הזה ברות רבה, שם נאמר (תחלת פרשה ז): זכה ועמדו ממנה ששה צדיקים וכל אחד ואחד בהן שש מדות, דוד וחזקיהו יאשיהו חנניה מישאל ועזריה דניאל ומלך המשיח (והשוה מתנות כהונה שם). ד, כב (ועובד הוליד את ישי): דמתקרי נחש בגין דלא אשתכחת ביה עילא ושחיתא לאתמסרא בידוי דמלאכא דמותא למסב ית נפשיה מניה והוה יומין סגיאין עד דאיכר קדם יי עיטא דיהב חויה לחוה אתה אדם למיכל מן (פריי-ערוד) אילנא דאכלין פירוי חכימין לידע בין טב לביש, ובההיא עילא שכיב ישי צדיקא. התרגום דן כאן באגדה שבשבת נה, א, וב"ב יז, א: ארבעה מתו בעטיו של נחש ואלו הן... וישי אבי דוד.

בג, ח נשתמרו כנראה שני תרגומים למלה וילפת. האחד הוא: ורתת. השני מדרשי: ואתרכיך כליפתא בשריה מן רתיתא. התרגום האחרון (והנוסף) הוא על פי סנהדרין יט, ב: מאי וילפת אמר רב שנעשה בשרו כראשי לפתות. בד, כ (על השם שלמה) נאמר מדרש זה: הוא סלמא מן בית לחם ונטופא דנטילו בנוי פרוזבין (פרוזדון) דאותיב ירבעם חייבא על אורחי והואן עובדי אב ובנין יאווין כנטופא. תרגום זה כנראה מבוסס על תרגום דהי"א ב, נד: בנוי דשלמא צדיקא דשומהון טב הי כנטופא בטילו פרוזדואון דאותיב ירבעם. קודם כל מקומו של מדרש זה הוא שם ולא כאן. ושוב התרגום בדהי"א מרחיב ומביא את האגדות על מעשיהם של אלה עפ"י ירוש. תענית, ד (ואותן האגדות נשנות גם בבבלי תענית כח, א). ואמנם בדהי"א ב, יא: ונחשון הוליד את שלמא ושלמא הוליד את בעז — התרגום פשוט.

המקורות המדרשיים של התרגום

תרגום רות עשיר בביאורים מדרשיים, לכל אלה כמעט יש יסוד באגדה, אלא שביחס למקורם אין לקבוע מסמרות. שמא קדם התרגום למדרשים, או אולי היה מקור משותף לכולם. א, א (וילך איש): נפק גברא רבא. האגדה מיחסת גדולה וחשיבות לאלימלך, כך תנחומא בהר, ח (בובר): ואלימלך שהיה ראש הדור; רות רבת סוף פרשה א: אלימלך היה מגדולי המדינה ומפרנסי הדור; ב"ב צא, א: אלימלך ומחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו. שם, ב (ויחיו שם): והו תמן רופילין, אין מקור אחר לכך, שהיו שם שרים.

שם, ד (וישאו להם נשים מואביות): ועברו על גזירת מימרא ד' ונטלו להון נשים נוכראין. השוה רות רבה (שם): תני בשם ר' מאיר לא גיירום ולא הטבילו אותם. וכך תנחומא בהר שם. שם (שם האחת ערפה ושם השנית רות): ושום תנייתא רות בת עגלון מלכא דמואב. כך סנהדרין קה, ב: רות רבה שם: תנחומא ויחי יד (בובר). דומה, שהתרגום לא חשב את ערפה לבת עגלון כדעת המדרש בר"ר.

שם. ה (וימותו): על דעברו על גזירת מימרא ד' ואתחתנו בעממין נזכראין אתקטעו יומיהון. בכל המקורות האמורים מוטעם. שנענשו על יציאתם לחו"ל. — ומפני מה נענשו מפני שיצאו מא"י לחו"ל (תנחומא בהר שם; ב"ב שם). ואולם זכר לטעם זה, הניתן לעונש בתרגום, נמצא ברות רבה (א. ח — שבנה): כי מר לי מאד מכם בשבילכם וכו'; ובפרשה ז (לד, א ובעז): אמרו הראשונים לא מתו אלא ע"י שנטלו אותן ואני הולך ליטלה.

שם. כב (בתחלת קציר שערים): ואינון אתי בית לחם במעלי יומא דפסחא ובההיא יומא שריאו בני ישראל למחצד ית עומרא דארמאות דהוה מן שעורין. כך נאמר ברות רבה (שם): א"ר שמואל בר' סימון אותו היום קציר העומר היה.

ב. ה (הנצב): דמני רב (וכך ו'). השוה רות רבה (שם): על כמה היה ממונה.

שם. יא (הגד הגד לי): אתחואה אתחוא לי על מימר חכימא דכד גזר ה' לא גזר על נוקביא אלהן על גובריא... ואתאמר עלי בנבואה דעתידין למיפק מינך מלכין ונביאין.

יש כאן שני ביאורים מדרשיים למלים הגד הגד. בראשון נידונה ההלכה של עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית. במקורות אחדים מתיחסת הלכה זו לבועז, שהוא בארה כפי שיצא מהתרגום. השוה ירושלמי יבמות ה. ג: וכי יש לך אדם שהוא מוליד את נשיו אלא שחש כנמר וביאר את ההלכה. ויילד מן חודש אשתו... אלא על ידיה נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית. אליו מיוחסת הלכה זו בכתובות ז. ב (ורב אבהו האי קרא דרב נחמן מאי דריש ביה. ההיא מיבעי ליה למדרש עמוני וכו'). וכן הוא בתרגום דה"א ד. כג: וסמכין מן שמיא על דעתהון ביומי רות אמא דמלכותא עד יומי שלמה מלכא (וגם שם ב. יז). ואולם ביבמות עז. א: כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי. ועל עצם ההלכה השוה ספרי תצא. רמט (מא"ש). והלכה זו נרמזת בתרגום לפסוק יג. (ואכשרתני למדכי בקהלא דיי). ביחס לביאור הראשון (על המלכים והנביאים העתידיים לצאת ממנה) השוה את התרגום המדרשי ג. טו. שם (ותעזבי אביך ואמך): נוסף על תרגום המלים כצורתן

יש כאן גם תרגום מדרשי זה: ושבת דחלתך. מעין כך דורש ת"י דברים כא. יג (ובכתה את אביה): ותבכי על טעות בית אביה. כך גם ר"ר (שם): ותעזבי אביך ואמך מעבודה זרה שלך: פסיקתא דר"כ טז: ד"א ותעזבי אביך ואמך זו ע"ז שלך.

שם. יג (וכי דברת): דאבטחתני למיחסן עלמא דאתי הי בדצדקתא. הוספה מדרשית זו יש לה סמוכים ברור ובפסיקתא דר"כ טז: אי את נמנית אלא עם האמהות.

ג. ג (ושמתי שמלתיך): ותשוויאי תכשיטין עליך. מעין ביאור זה נמצא באגדה. הללו לא היו בגדים אלא בגדי שבת. כך ירוש. פאה ה. ח: וכי ערומה היתה אלא אלו בגדי שבתה. וכן שבת קינ. ב: רות רבה. שם. ובפסיקתא רבתי כג (מא"ש). ואולם הוראה זו של תכשיטין אינה נמצאת אלא בתרגום. ושם רמז לה בתנ. בהר (שם): אלא אמרה... שמא יראו אותי מקושטת.

שם. יג (חי ה'): אנא אמרית בשבועה קדם יי כמה דמלילית לך כדן אעביד. השוה תנ. בהר (שם): אמר לה חי ה' איני מוציא בדברים.

ד. א (עלה השער): לתרע בית דינא דסנהדרין. כך מתרגם כל שער עמי (ג. יא) ופסוק ד. י ויא. השוה אונ. ות"י דברים כה. ז (השערה — לתרע בית דינא): ת"י שם י. ה אל שעריך — לתרע בית דיניכין יונתן עמוס ה. י (בשער — בשערי בתי דינא): תרגום איכה ה. יד (משער מתרע סנהדרין). מתרגם הוא את הענין של גאולת רוח למעין מעשה יבום. אף שלא היה כאן דין יבום. ולפיכך היתה זקוקה לבית דין. השוה פסוק ו'. ובעי ליבמה יתה וכן בג. יג: אם יפרקך גברא דחוי ליה למפרקיך מן אורייתא. דומה, שהמתרגם לא כוון ליבום ממש. אלא כיון. שגם כאן היה ענין של הקמת שם המת על נחלתו. השוה רות רבה (ד. ד) לבית דין אמר וכו'. שם. ו (לא אוכל לגאול לי פן אשחית נחלתי): כי האי גוונא לית אנא יכיל למפרוק לי על דאית לי אתתא לית לי רשו למסב אוחרניתא עלהא דלמא תהי למצו בביתי... פרוק לך את ארום דלית לך אתתא. שלאותו הגואל היתה אשה יוצא מרות רבה (שם ד): שלא תאמר יש לי אשה ובנים. והשוה פירוש לקח טוב על רות (שם 41) ולמה שנת... ואחד מפני שהיה לו אשה. בדין הנושא אשה על אשתו.

שהמתרגם חושב לאיסור, כך דעת ר' אמי יבמות סה. א. כל הנושא אשה על אשתו יוציא ויתן כתובה בדבר בועז רוח באגדה, שהיה פנוי. כך ירוש. כתובות א: אלא אפילו אלמנה לאלמן מבוזע שהיה אלמן... אשתו של בועז מתה אותו היום... נכנסה רות עם נעמי ונמצא זו יצאה וזו נכנסת. וכן כתובות ז. א. ובוזע אלמן שנשא אלמנה הוה. וב"ב שם: אותו היום שבאת רוח המואביה לא"י מתה אשתו של בועז; רות רבה (סוף פרשה ה): היה יצרו מקטרגו ואומר את פנוי ומבקש אשה.

שם, ז (על הגאולה והתמורה): בזמן דשקלן וטרן... ומחלפן חד מן חבריה. השוה ב"מ מז. א: גאולה זו מכירה... תמורה זו חליפין. שם (נעלו): נרתק יד ימיניה. לא נעל ממש. שם (וזאת התעודה בישראל): והכין נהגין למקני בית ישראל מן חבריה קדם סהדיא. לפי המתרגם קנין נעשה רק בפני עדים, ולא כרב אשי. האומר לא איברו סהדי אלא לשקרי (קדושין סה. ב) ועיין משנה תורה הל' מכירה ה. ט: שלא הצריכה תורה עדים בדיני ממונות אלא לכופר. והשוה מגיד משנה שם ביחס להשגת הראב"ד.

שם, ח (וישלף נעלו): וטלע בעז ית נרתק יד ימיניה. כך ב"מ שם: מי נתן למי בועז נתן לגואל: ירוש. קידושין א: דתני בועז נתן לגואל. מדרש מופלא כמוס בתרגום א. ח (כאשר עשיתם עם המתים) מתורגם שם: כמא די עבדתון עם בעליכון שכיביא דסריבתון למסב גובריא בתר מותיהן. שבח זה לאשה. המסרבת להנשא אחרי מות בעלה. אינו נאמר בשום מקום, אלא ממשמעות הדברים בספר יהודית, שנמנעה מלהנשא לאחר שנתאלמנה מבעלה. דומה, שהמתרגם מסמן כאן מדת חסידות עתיקה, שזכרונה נשתמר עדיין בימיו.

כפולים

מלבד המדרשים הארוכים והקצרים, שרובם כנראה, הוכנסו אל התרגום על ידי מאוחרים, יש בו מספר של תרגומים כפולים. כופל זה שכיח הוא בכל התרגומים לרבות הלועזים, ולרוב תרגום קדום ומאוחר בהם, בכפולים.

א. ב (אפרתים): אפרתין רבנין. השני ביאור לראשון ע"פ רור"ר (שם) וב"ב (שם). הראשון מתאים ליונתן ש"א יו. יב ומ"א יא. כו. ב. ו (השבה עם נעמי): דתבת ואתגיירת. התרגום הראשון שכצורה מופיע גם כן בא. שם. שם, יא (ותעזבי אביך ואמך): ושבת דחלתך ועמך ואביך ואמך. הראשון מדרשי והשני פשוט. את המלה לקט הוא מתרגם בשני פנים: צבר (וכך ב. ה. טו. טז. יז. יט. כו) וכנש (וכך ב. ב. ג. יח). מלה זו, לקט, מתורגמת תמיד, בה, בעצמה (לקט) באונ. ות"י (בראש. מא. מח) צבר (שם, מט), והוא תרגום לקט בתרגום תהלים קד, כח ושל ויתלקטו (שופ. יא. ג). הראשון כנראה הוא המאוחר מהשני, שאינו מוקדם גם הוא. ג. ד (ויהי בשכבו): ויהי בעידן משכביה דמכיה. שכב מתורגם אצלו תמיד דמך.

שם, יא (אשת חיל): אתתא צדיקא את ואית כך חילא לסוברא ניר פקודיא דיי. הראשון מתאים עם תרגום גבור חיל (ב. א). שם, יח (איד יפל דבר): איכדין יתגור מן שמיא והיכדין יתפרש פתגם. האחרון הוא תרגום על פי פשוטה של המליצה הזאת. וגם יונ. אחז בדרך כגון זו בתרגומו של לא נפל דבר (יהושע כא. מג; כג. יד — לא בטיל פתגמא; ומ"א ח. נו). הראשון, המדרשי, הוא ברוח התרגום המדרשי של המקראות (שם, טו: וחויאת לה כל מה דעבד גברא על פום מימר מן קדם נבואה דאתנליאת ליה. ב. יא: ואתאמר עלי בנבואה).

ד. ד (ואני אחריד): ואנא ארע מנך ופריקא אהא בתרך. השני קרוב יותר אל משמעות המקרא.

תרגום רות והתרגומים האחרים

תרגום רות בכללו נמצא במחיצת התרגומים הרשמיים. תרגום אונקלוס או יונתן על הנביאים. יש, והוא נמצא מחוץ לגדר הזה, והוא בוחר לו תרגום משלו או שהוא משתמש בת"י על התורה. אבל הללו הם יוצאים מהכלל. הדמיון בין תרגומיו ובין כיוצא באלה בתרגומי אונקלוס ויונתן על הנביאים נותן מקום להשערה.

ויש תרגומים מעטים בו, שהם דומים לשל ת"י על התורה. הללו הם: ב, ט (עיניך); תהא מסתכלא, כך ת"י דברים יא, יב (עיני ה'); עיני יי מסתכלין; שם, יד (וטבלת); וטמישי, כך מתרגם ת"י וטבל (ויקרא ד, ו, יז) ויטמש, אונ, (ויז, לנביאים, מ"ב ה, יד) מתרגם; וטבל, א, יז: וצליבת קיסא, מעין ת"י וירוש, דברים כא, כב, כג (ותלית אותו על עץ); יצלכון יתיה על קיסא, אונ; ותצלוב יתיה על צליבא.

ויש תרגומים, שהוא סר בהם מדרך התרגומים, כגון: א, סז (אל תפגע); לא תקניטי, תרגום פגע הוא בעא (בראש, כג, ח; ופגעו בעו; ירמיהו ז, טז), ג, ב (זרה); מבדר, תרגום זה הוא של ויפץ (בראש, יא, ח, ט), ואולם ת"י במקום אחר מתרגם כך (במדבר יז, ב: זרה הלאה — בדרי), ג, ג (ורחצת); ותחלילי, בתרגומים משתמשים במלה זו לסמן רחיצת דבר ולא רחיצת גוף, שמשמשים לסמנו בתיבת סחא (ויקרא ח, ו וכו'), ד, ד (אגלה אונג); אגלי אודנג, תרגום זה אינו נמצא אלא בתרגום איוב לג, טז, כל התרגומים (לרבות איוב לו, י) מתרגמים מליצה זו לפי משמעותה: חוי.

בא, א מובא תרגום עמוס ח, יא, ושונה הוא במקצת מתרגומו של יונתן, בו נאמר כך: כפן עשיראי עתיד למהוי לא כפן למיכל לחמא ולא צחוחא למשתי מיא אלהן למשמע פתגם נבואה מן קדם יי, תרגום יונ, הוא כך: לית דכפן למיכל ולית דצחי למשתי אלהי לקבלא ית פתגמא דיי, התרגום למשמע במקום לקבלא, שהוא תרגום הרגיל של שמע, סימן לזמנו המאוחר.

תרגום השבעים לרות קרוב הוא לפשוטו של המקרא, מלבד מקרים אחדים, הרי הוא שואף בכלל לבלי לסור מתוראת המלים הפשוטות, הוספותיו אינן מרובות בערך, אין למצא מגע ממשי בינו ובין תרגום רות, יש רק דמיונות מעטים ביניהם, והללו אינם מכריעים כלל, הללו הם: ד, ד: ואם לא יגאל מתרגם בגוף שני, וכן התרגום; ואם לא אית רעותך; שם ז: וזאת לפני, מוסיף; החוק, מענין זה בתרגום; וכדא מנהגא; שם: וישלף נעלו, מוסיף ויתן לו, בתרגום וקניה ליה.

הסורי לרות הוא בעיקרו תרגום חפשי, אינו מחמיר בסדר הדברים או בהוראתם הפשוטה, ויש בו תרגומים, שהם דומים לאלה

שבתרגום רות, מאלה אשר הם בעלי צביון מיוחד, והוא הנותן, שלא במקרה הופיעו שם ולא משום שתוף המקור, אלא שקרוב לכך, שהם חדרו לתוכו מן התרגום, אלה הם התרגומים: א, א: מטל דעשן כפנא בארעא, מעין זה בתרגום רות; וכד הוה כפנא הדין תקיף בארעא דישראל, שם, (כי אתך); ואמרין לה לא אלא נאול, מעין זה בתרגום; ואמרנא לה לא נתוב... אלהין עמך נתוב; שם, יג (כי מר לי), שני תרגומים מופיעים בסורי לפסוק זה, הראשון דומה לזה של השבעים והשני — לזה של התרגום, כך הוא: ולי מרירה יתר מנכון; התרגום: ארום מריר לי יותר מנכון, שם, כ (קראן לי מרא); אלא תקרינני מרירת נפשא, כך הוא התרגום; קרו לי מרירת נפשא, ג, ד (מרגלתי); רגלוהי, וכן התרגום, שם (וילפת והנה אשה); ותוה דחזא אנתא, מעין זה בתרגום; ותוה גברא... וחזא אתא, שם, יד (ותקם בטרם יכיר איש את רעהו); וקמת בצפרא כד עמיט עד דלא אנש... מעין זה בתרגום; וקמת בקריצתא עד לא... מן קדם חשוכא, ד, א (ואם לא יגאל) מתרגם בגוף שני כתרגום.

מלבד הקטעים המדרשיים, שרשמי התלמוד הבבלי מבצבצים מהם, אין סימן בולט אחר, שיכריעו על פיו את זמן חבורו של התרגום הזה, אין דבר נזכר ממנו במדרשים.²

(2) יעקב רייס בליטראטורבלאט (גליון 27, 1889) עומד על חילופי הנוסחאות של תרגום רות שבין הרפוסים והכת"י באוצה"ס שבברסלוי מהמאה הי"ג, אחדים מהחילופים מצויים גם בפולגלוס האנטורפני, אלה הם החילופים החשובים ביותר: בכת"י נמצא התרגום לחלק החסר של א, ז: ומהלכין בארחא למתוב לארע יהודה, אותו תרגום נמצא גם באנטורפני, בכת"י וכן באנטורפני חסרה חיבת אפרתין, מצד שני, אומר אלקבץ (שרש ישי, שם) על אפרתים: בתרגומו רוסילין, וכן בעל אגרת שמואל, כלום היתה לו נוסחא אחרת או אפשר כיוון לדברי התרגום בסוף הפסוק — ויהיו שם — והוה תמן רוסילין, כיוון שכך היא הגירסה גם בערוך, התרגום לו, ד בכת"י ובאנטורפני שונה בכמה פרטים, כך הוא: ואנא אמרית אהא מתרא כך... אם רעותך למפרוק ואם לית רעותך למפרוק חוי לי ואנדע ארום לית בר מינך למפרוק וכו', שם, ה (אשת המת קניתי) מתורגם בכת"י בשניים ובקיצור: איתת מיתא תהא קני ליבמא יתה בגין דיקום וכו', (ברפוסים) — התרגום נושא עליו חותם של הרכבה: אתת מיתא חייב את למפרוק ובכי ליבמא יתה ולמסכה לאנתו מן בגלל לאקמא וכו', הרמיון במקרים אחדים בין כת"י זה והאנטורפני מתוך את ההשערה, שהשמות כמה מהתרגומים המדרשיים המצויים בפולגלוס זה, מבוססות הן על כת"י, שהיו לעיני בעליו, לב, טז (וגם של תשלו לה) נמצא באנטורפני תרגום כפול: ואף מיתר תתירון לה... ואף משכך תשבקון לה וכו', הראשון הוא זה שבדפוסים.

שתרגום רות כבש לו מקום באיזה זמן בין התרגומים הרשמיים, אם שאין ראיה משום מקום, שהיו משתמשים בתרגום בשעת קריאת רוח בביה"כ במוצאי יו"ט ראשון של עצרת (מס' סופרים יד, יח). א. ח (חסד): טיבו, כך אונ. ות"י בראשית כד, מט; מז, כט. שם, יג (אל בנתי): בבועו ברתי, כך אונ. ות"י בראשית יט, ז (אל נא אחי — בבועו אחי, ת"י — בבועו לא כדון ויח' (אל נא אדני בבועו כען רבוני), במקום ששם השלילה, אל, קשור לשם עצם. שם (יד ה'): מחא מן קדם, כך אונ. שמות ט, ג (והנה יד ה'): הא מחא מן קדם יי.

שם, טו (ואל אלהיה): ולות דחלתה, במלה זו משתמשים אונ. ויונ. לנביאים לסמן אלי האומות, כשהם נאמרים שלא בדרך גנאי וחטא לישראל ולה', כך אונ. דברים לב, לו: יונ. ישעיהו לו, יח (אלהי הגוים — דחלת עממיה), יט (אלהי חמת ספרוים — דחלת), כ (אלהי הארצות — דחלת מדינתא).

שם, יז (כאשר תמותי): רגימת אבנא, כך הוא תרגום אונ. ות"י של סקל יסקל (שמות יט, יג; כא, כח, לב, אבל בתרגום אחר משתמש ת"י לרגם (ויקרא כד, יד, טז — ויאטלו).

שם (כה יעשה ה' לי וכה יסיף): כדנן יעביד לי וכדנן יוסיף עלי, כן יונ. ש"א יג, יז; כ, יג וכו', אלא במקום כדנן משתמש הוא בכדין ומבלי עלי.

שם, יח (מתאמצת): מאלמא, כך לרב תרגום של פעל זה בתרגומים, השוה ואמץ (דברים לא, ז, כג), אונ. ואלים; ת"י ואתחיל, ואמצו (שם לא, ו) אונ. ואלים; ת"י ואתחיל, ואולם בבראשית כה, כג (יאמץ) גם ת"י מתרגם אלם, וכן יונ. יהושע א, ז, ט, יח; י, כה.

שם, כ (קראן לי מרא): ... מרירת נפשא, השוה יונ. ישעיהו לג, ז (מר יבכיון) למהוי בכך במריר נפש.

ב, ב (אמצא חן בעיניו): אשכח רחמין בעיניו, וכן יג, כך אונ. בראש, יט, יט (מצא עבדך חן בעיניך — אשכח עבדך רחמין בעיניך); מז, כט; יונ. ש"א ב, ג, במקום אחד משתמש ת"י בתרגום חינא (בראש, יח, ג).

שם, ד (ה' עמכם): יהי מימרא דיי בסעדכון, כך יונ. שופטים ו, יב (ה' עמך — מימרא ד' בסעדן).

שם, ח (שמעת): קבלת מני, התרגומים מתרגמים שמע תמיד בקבל (בראש, טז, ב, יא; יז, כ; כא, יב וכו').

שם, יב (וכי דברת על לב): ואדום מלילתא תנחומין על לב... כך יונ. הושע ב, טז (ודברתי על לבה — אמליל תנחומין על לבהא). שם, יז (כאיפה שערים): כחלת סאין סעורין, כך אונ. ות"י שמות טז, לו (עשירית האיפה — בחלת סאין) ויונ. ישעיה ה, י (יעשה איפה — יעביד תלת סאין), ביתר המקומות מתרגם איפה מלכתא, השוה רות רבה שם.

שם, כב (יפגעו): יערעון, כך אונ. ות"י שמות ה, ב (ויפגעו — וערעו); יונ. עמוס ה, יט (ופגעו — ויערעניה), אבל אונ. שמות כג, ד (תפגע — תפגע).

ג, ז (בלט): ברז, כך מתרגם יונ. שופטים ד, כא; ש"א יח, כב; כד, ה.

שם, ח (ויחרד האיש): ותוה גברא, כך אונ. בראש, כז, לג (ויחרד יצחק, ותוה), ת"י מתרגם שם ואזעזע.

שם, י (ברוכה את לה'): בריכה אנת מן קדם יי, מעין זה יונ. שופטים יז, ב (ברוך בני לה' — בריך ברי קדם; ש"א טו, יג ברוך אתה לה' — בריך את קדם...).

בב, כ (ברוך הוא לה') משתמש הוא בתרגום מדרשי: מבורך הוא מפום קודשא דה', שמא מאוחר הוא.

שם, יב (אמנם): בקושטא, כך אונ. בראשית יח, יג (האף אמנם — הברם בקושטא), ת"י בקשוט.

ד, א (פלוגי אלמני): גבר דצניען אורחתייה, דומה מבוסס תרגום זה על תרגום יונ. של פלגי אלמני (ש"א כא, ג): אתר כסי וטמיר.

שם, ג (חלקת השדה): אחסנת חקלא, כך אונ. בראש, לג, יט (את חלקת השדה — אחסנת חקלא), יונ. ש"ב כג, א: דהיי"א יא, יג שם, טז (לאמנת): לתורבינתא, כך אונ. במד, יא, יב, ת"י וירוש, פדגוגא; יונ. ש"ב ד, ד (אמנתו — תורבנתיה).